

Δημήτρης Αγγελάτος

Η πεζότητα του 1860 και ο Άγγ. Βλάχος

Τον Δεκέμβριο του 1860 ο Άγγ. Βλάχος προλογίζοντας την ποιητική συλλογή του *Ώραι* (: Αθήνα, Τυπογρ. Δ. Αθ. Μαυρομμάτη, 1860) προβαίνει σε μια περιγραφή της «οικτρής φιλολογικής καταστάσεως» (ό.π.,β') της εποχής του, που βρίσκεται στον αντίποδα ανάλογων διαπιστώσεων στις οποίες προβαίνει ο Σπ. Ζαμπέλιος σε βιβλιοκρισία του για τη συλλογή *Ποιήματα διάφορα* του Ι. Τυπάλδου (1856), δημοσιευμένη στις 15 Ιανουαρίου του ίδιου χρόνου στο περιοδικό *Πανδώρα*¹. Πρόκειται στην ουσία για ένα μαχητικό αντίλογο του Βλάχου στις θέσεις του Ζαμπέλιου, που αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν συσχετισθεί με τον κοινό τους στόχο, δηλαδή τον Ρομαντισμό.

Αν ο Ζαμπέλιος στην προσπάθειά του να οικοδομήσει ένα αισθητικό-καλλιτεχνικό σύστημα (οι ρεαλιστικές προδιαγραφές του οποίου είναι λίαν αμφισβητήσιμες) που θα του επέτρεπε να αντικρούσει τη Ρομαντική ποιητική (όπως ο ίδιος βεβαίως την εννοούσε), θεωρεί ότι επείγει η προσγείωση των συγχρόνων του στην πραγματικότητα και σε αξίες που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της σταδιακά εξελισσόμενης νεοελληνικής αστικής ζωής και κοινωνίας (: «πλούτος, βιομηχανία, εμπόριον, βίος οικιακός»²), η «πραγματική όψις του βίου» για τον Βλάχο έχει ολωσδιόλου διαφορετικό πρόσημο. Η διαφορά στις εκτιμήσεις των δύο συνδέεται ασφαλώς με την ασφυκτικά περιοριστική και ιδεόληπτη εμπλοκή του Ζαμπέλιου απέναντι στο έργο του Διον. Σολωμού, στον οποίο καταλόγιζε ένα χρόνο νωρίτερα «μεταφυσικομανία»³, «μυστικισμό»⁴ και τυφλότητα απέναντι στην «[...] Αναγέννησι[ν] της Ελλάδος», την «αυτοτέλεστο[ν] καινούργουμένης Ποιήσεως αποκάλυψι[ν]»⁵.

Ο «Έλλην [που] ρέπει κατ' έμφυτον κλίσιν προς τας γενικότητας, προς το θεωρητικόν, το μετέωρον, το αφηρημένον» με πνεύμα «πάσαν

¹ Σπ. Ζαμπέλιος, «Ο Κ. Ιούλιος Τυπάλδος», *Πανδώρα* 10 (1859-1860) 457-470.

² Σπ. Ζαμπέλιος, «Ο Κ. Ιούλιος Τυπάλδος», 465

³ Σπ. Ζαμπέλιος, «Πόθεν η κοινή λέξις τραγουδώ; Σκέψεις περί ελληνικής ποιήσεως» (1859): *Σολωμός. Προλεγόμενα κριτικά Στάη-Πολυλά-Ζαμπέλιου*, (επιμέλ.: Α.Θ. Κίτσος-Μυλωνάς), Αθήνα, Ε.Λ.Ι.Α., 1980, 87.

⁴ «Ο μυστικισμός, εμβολιασθείς άπαξ εν τη φαντασία του ποιητού, διείρησεν εις πάσαν έμπνευσιν αυτού, καθώς διέρπει δηλητήριον εις τας φλέβας»: ό.π., 79.

⁵ Ό.π., 80· ολόκληρο το επιχείρημα του Ζαμπέλιου: 80-83.

λεπτομέρειαν αποστρεφόμενον, διαφεύγον τα καθέκαστα, μετά τινος φρίκης καταφρονούν τας χαμηλάς της γης ανωμαλίας», το οποίο «απαιωρείται προθύμως εις ύψη μεσουράνια, όθεν εν τω συνόλω και πανοραματικώς αρέσκειται τα εγκόσμια να επισκοπή»⁶, βρίσκεται κατά τον Βλάχο ολωσδιόλου προσγειωμένος, στη γη, και το ίδιο ισχύει για τα πνευματικά του ενδιαφέροντα· «αναγνωρίζω» σημειώνει ο Βλάχος «πρώτος εγώ, ότι η χρονική αύτη του νυν αιώνος περίοδος είναι λίαν θετική, λίαν πεζή· προτιμά ν' αναγινώσκη πολιτικά τηλεγραφήματα μάλλον ή ποιήσεις, τείνει το ους ευκολώτερον εις τα εμπορικά δελτία των ευρωπαϊκών εφημερίδων, ή εις τους στίχους των ποιητών, ακροάται ευαρεστότερον της όρνιθος ή της αηδόνας, και θύει ευλαβέστερον τω Ερμή ή τω Απόλλωνι»⁷.

Ο σύγχρονος μετεωριζόμενος «Έλληνα» του Ζαμπέλιου ήταν «στρατευμένος» στον αγώνα εναντίον του Σολωμού, γι' αυτό και ήταν πολύ μακριά από την πραγματικότητα, όπως εξάλλου και οι περί «πραγματοσκοπήσεως» διακηρύξεις του⁸.

Για τον Βλάχο αντιθέτως η αξιολογική κλίμακα του κοινωνικού και πνευματικού βίου (και ειδικότερα της λογοτεχνικής πραγματικότητας) είναι σαφής: τα «πολιτικά τηλεγραφήματα» και τα «εμπορικά δελτία» από τη μια και η ποίηση από την άλλη οριοθετούν αντίστοιχα το κοινώς αποδεκτό και το κοινώς απορριπτέο.

Η «οικτρά αυτή φιλολογική κατάσταση»⁹ συνδέεται με το γεγονός ότι για τη σύγχρονή του κοινωνία δεν είναι πλέον φαινόμενο ανεκτό η έλλειψη «κερδοσκοπίας» ακόμα και στο τομέα της καλλιτεχνικής δημιουργίας, εν προκειμένω της ποίησης (γιατί ο άδηλος στόχος του Βλάχου εδώ είναι οι εκδοτικά καρποφόρες μεταφράσεις των ξένων μυθιστορημάτων). Η κοινωνία αυτή φαίνεται να απορρίπτει όποιον ποιητή τολμά να αγνοεί το κέρδος (γι' αυτό και απλώς ανέχεται μόνον τους βραβευμένους, στους Ποιητικούς Διαγωνισμούς του Πανεπιστημίου Αθηνών). Η πραγματικότητα είναι καταλυτική: «αλλοίμονον εις τον ποιητήν όστις γράφει κερδοσκοπών επί της δόξης ήτις τον αναμένει ή επί των χρημάτων όσα μέλλει ν' αθροίση, όστις ψάλλει επί άλλω σκοπώ ή δια να ψάλλη, όστις ζητεί να χρησιμοποιήσει ό,τι παρά της φύσεως έλαβεν,

⁶ Σπ. Ζαμπέλιος, «Ο Κ. Ιούλιος Τυπάλδος», 464.

⁷ Άγγ. Βλάχος, *Ώραι*, α'.

⁸ Για μια διαφορετική άποψη ως προς το θέμα, βλ.: Π. Βουτουρή, *Ως εις Καθρέπτην... Προτάσεις και υποθέσεις για την ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα*, Αθήνα, Νεφέλη, 1995, 80-86.

⁹ Άγγ. Βλάχος, *Ώραι*, β'.

ως χρησιμοποιούσιν επί σκοπώ τα χρηματικά αυτών κεφάλαια οι συνεταιριζόμενοι κεφαλαιούχοι» (ό.π.).

Το ερώτημα ωστόσο για τους λόγους που έφεραν αυτό το «πρόωρον γήρας της Ελληνικής κοινωνίας» του 1860, θα παραμείνει άλυτο, «ακατάληπτον αίνιγμα» (ό.π., γ'): αρκεί η διαπίστωση του Βλάχου, όπου και ο νεοφανής¹⁰ όρος *πεζότης*: κυριαρχεί μια «άκαιρος[...] παρ' ημίν πεζότης», ένας «βαρύς[...] νοητικός πάγος υπό τον αίθριον ημών ουρανόν, υπό τον ωραίον ημών ήλιον», που δημιουργεί απατηλές και αβάσιμες προσδοκίες ότι μπορεί η Ελλάδα με «μόλις τριάκοντα ετών βίον» (ό.π., β') να συντελέσει «εις τας πολιτικές και βιομηχανικάς προόδους του αιώνος» (ό.π., γ').

Αυτή η «πεζότης» είναι σύμφυτη με την «κερδοσκοπία» και συμβατή με είδη καλλιτεχνικής έκφρασης που κερδοσκοπούν φυσικά «επί πληθύι ακροατηρίου» (ό.π.). Η ποίηση στην αντίπερα όχθη αντιτάσσει τη γενναία της αδιαφορία, αρνούμενη να παραβιάσει τη φύση της, όπως ακριβώς και το «εις την θάλλουσαν λόχμην άδον πτηνόν» που ψάλλει έστω «και μη ακουόμενον, διότι επλάσθη ίνα ψάλλη, διότι το άσμα είνε η έμφυτος του στήθους του φωνή» (ό.π.).

Η διαπίστωση του Βλάχου για την «πεζότητα» της εποχής του φαίνεται να έχει ορισμένες επιπτώσεις στις μετέπειτα συγγραφικές του ενασχολήσεις και επιλογές, καθώς, ένα χρόνο αργότερα (το 1861) ακολουθεί παράλληλα, εννοείται, με την ποίηση, μια πιο προσγειωμένη σε σχέση με αυτήν, κατεύθυνση, δημοσιεύοντας στην *Πανδώρα* το διήγημα «*Το μέλαν δακτυλίδιον. Λυπηρόν ιστορήμα λυπηράς εποχής*», όπου και αναλαμβάνει το ρόλο του ιστορικού απορρίπτοντας εκείνον του μυθιστοριογράφου και άρα την πλασματική υφή της ιστορίας¹¹. Αυτή η επιλογή που στηρίζεται σαφώς και στις αντιρομαντικές θέσεις του, οι οποίες θεωρητικοποιούνται στον πρόλογο του βραβευμένου πλέον ποιήματός του *Φειδίας και Περικλής* (1863)¹², και ενισχύονται από τη

¹⁰ Βλ.: Στέφ. Α. Κουμανούδης, *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από της Αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, (πρόλογος: Κ.Θ. Δημαράς), Αθήνα, Ερμής, 1980 [=φωτομηχανική ανατύπωση της πρώτης έκδοσης: τόμ.1-2, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Μαρασλή-Τύποις Π.Δ. Σακκελαρίου, 1900], 790.

¹¹ «Όυτε αξιώσεις μυθιστοριογράφου έχομεν ούτ' επιχειρούμεν να πλάσωμεν φαιδρόν τινα ή μελαγχολικόν μύθον ίνα διασκεδάσωμεν ή συγκινήσωμεν τους αναγνώστας ημών, αφηγούμενοι πράγματα, άτινα δυνατόν ήτο να συμβώσι κατά τους θεσμούς της μυθιστοριογραφίας και τας απαιτήσεις του πιθανού. Και δύσκολον θεωρούμεν το δημιουργείν και περιττόν δι' ημάς τουλάχιστον επί του παρόντος. Όταν δύναται τις να διηγηθή, ό,τι συνέβη, τις η ανάγκη να πλάση, ό,τι ηδύνατο να συμβή;», σημειώνει ο Βλάχος στον πρόλογο του διηγήματός του: *Πανδώρα* 12 (1861-1862) 161.

¹² Για τα ποιήματα του Βλάχου και τις δύο διαδοχικές αποτυχίες του (το 1857 και το 1858) στους Ποιητικούς Διαγωνισμούς, βλ.: P. Moullas, *Les concours poétiques de l'*

σχετική βιβλιοκρισία του Αλ. Σ. Βυζάντιου στην *Παυδώρα* (1863), δείχνει τον ώριμο προσανατολισμό του Βλάχου στις απαιτήσεις της ιστορικής στιγμής.

Κατά συνέπεια ο Βλάχος μπορεί βέβαια να κατακρίνει την «πεζότητα» που περιβάλλει τον κοινωνικό και πνευματικό βίο, επιδιώκει όμως, έχοντας επίγνωση των δεδομένων, «πραγματοσκοπών» δηλαδή κατ' ουσίαν (και όχι ιδεοληπτικά), να χρησιμοποιήσει επ' ωφελεία της λογοτεχνίας τους διαύλους εκείνους, που θα τον φέρουν έστω «πεζοβατούντα» (πάλι ο Ζαμπέλιος) στο μεγάλο κοινό των περιοδικών και δια μέσου αυτών στην αναμέτρηση με τη «μυριοστή[ν] έκδοσιν των σόλοικων μεταφράσεων των μυθιστορημάτων του Αλεξάνδρου Δουμά και του Παύλου Κοκ»¹³.

Université d' Athènes 1851-1877, Athènes, Archives Historiques de la Jeunesse Grecque-Secrétariat Général à la Jeunesse, 1989, 118-119 και 130

¹³ Αλ. Σ. Βυζάντιος, «Φειδίας και Περικλής», *Παυδώρα* 14 (1863) 368.